

Yliopiston kahleet murrettava

Pekka Kauppi: *Kahlittu yliopistomme – Miten vapaudumme byrokratiasta ja opetuksen ylenkatsomisesta*. Into 2017.

Pekka Kauppi on kirjoittanut perusteellisen analyysin yliopistojen henkisestä ja taloudellisesta hätätilasta. Hän ei jää vain voihkimaan kurjaa tilannetta, vaan esittää kes-

kustelun avaukseksi omat muutos-ehdotelmansa tiedekansan pohdittaviksi.

Kauppi on toiminut uransa aikana vapaana apurahatutkijana, Suomen Akatemian tutkijana, projektipäällikkönä ympäristöministeriössä, erikoistutkijana Metsän-tutkimuslaitoksessa ja viimeiset parikymmentä vuotta ympäristönsuojelutieteen professorina Helsingin yliopistossa. Tämä professuuri oli aluksi maatalous-metsätieteellisessä tiedekunnassa ja nyttemmin bio- ja ympäristötieteellisessä tiedekunnassa. Siten hänellä on ollut näköalapaikka siihen, miten tutkijankou-lutus ja tutkimusedellytykset ovat muuttuneet viime vuosikymmen-ten aikana. Hänen oma tutkimus-toimintansa on keskittynyt met-säekologiaan, joskin erityisesti Euroopan mittakaavassa tehdyt metsien hiilitasaselvitykset ovat laajentaneet näkökulmaa koh-ti luonnonvarataloutta ja ympäris-tösosiologiaa.

Kärsimyksestä ahdistukseen

Kaupin puheenvuoro on ajankoh-tainen, yliopistojen taloudellinen tilanne on ajautunut kriisiin – jopa professoreitakin on irtisanottu. Kaupin mukaan itsenäistä tasaval-taa ahdistaa, kun yliopistot kärsi-vät. Pontimena on ollut etsiä pa-rannusehdotuksia, joiden avulla Suomeen saataisiin nykyistä pa-rempi yliopistolaitos.

Kirja jäsentyy neljään päälu-kuun, joista kahdessa ensimmäis-sessä Kauppi kuvaa oman koke-muksensa pohjalta yliopistotyötä ja sen nykyisiä ongelmakohtia. Kolmas luku käsittelee yliopiston henkilövalintoja aina opiskelijois-ta professoreihin. Jo tässä tarkas-telukulma muuttuu nykytilannetta kartoittavasta koko henkilöhierar-kian uudelleenarviointiin ja yliopis-tolaisten ihanteellisen rekrytoin-titavan pohdintaan. Neljäs luku sisältää varsinaisen synteessin ja vision.

Kirjoittaja toteaa olleensa on-nekas. Hän on päässyt yliopiston professoriksi. Suhteellisen nuo-

ren tutkimus- ja opetusalan pro-fessuurissa hän on itse voinut pal-jolti vaikuttaa tutkimusintressiensä ja koko alankin opetuksen suun-taamiseen. Tekstistä välittyy kuva innokkaasta yliopistotutkijasta ja -opettajasta, jonka saattaa olla vaikea erottaa työtä ja harrastus-ta toisistaan. Näinhän tilanteen soisi aina olla yliopistomaailmas-sa. Tilanne on kuitenkin radikaalis-ti muuttunut.

Kauppi on asettanut hyvin omaperäisen hypoteesin: ”Täs-sä kirjassa väitän, että yliopisto-jen ja tieteen pääongelmia ovat holhoaminen, byrokratia ja moni-mutkaiset menettelytavat” (s. 27–28). Väittämänsä tueksi Kauppi kuvaa epäkohtia ja etsii vastauksia. Väittämän oikeellisuudesta – kirjattujen perustelujen jälkeen-kin – voidaan olla montaa mieltä. Ehkä provosointi onkin asetettu syötiksi ja keskustelun virittämi-seksi laaja-alaisesti koko aihepii-ristä. Eikö esimerkiksi rahoituksen niukkeneminen olekaan toimin-taa keskeisimmin rajoittava tekij-ä? Luultavasti ympäristönsuojelu-tieteessäkin tarvitaan professorin lisäksi eri alojen asiantuntijoita, jotta opetus kattaisi edes osan tut-kimus- ja opetusalan laajasta ken-tästä.

Käsitteitä

Asian ymmärtämisen kannalta oli-si ollut erinomaista, jos heti kirjan alussa olisi annettu käsitteisällöt termeille tutkimus, tieteellinen tut-kimus ja tiede. Lukijan on vaikea tekstiyhteydestä tunnistaa kirjoit-tajan mahdollisesti tavoittelemaa vivahde-eroja. Ovatko termit täs-sä käytettyinä sittenkin toistensa synonyymejä? Ehkäpä ovat, kun lakitekstikin kertoo vapaan tutki-muksen luovan tieteellistä sivistys-tä. Vai olisiko niin, että tehdyn tut-kimuksen tuloksen osoittauduttua ”vedenpitäväksi” uudeksi tiedok-si, se vasta hyväksytään tieteeksi? Vain tieteelliselle tutkimukselle annetaan kirjassa – sinänsä hyvin liberaali – määritelmä: se on jär-jestelmällistä toimintaa uuden tie-don hankkimiseksi (s. 53).

Kun nyt kansainvälisyyttä ar-vostetaan niin korkealle, että yli-opistolla laitoskokouksetkin usein pidetään (huonolla) englannin kie-lellä, olisi tähän tutkimus-tiede-tarkasteluun ehkä voinut hakea tartunta- tai samaistumispiintaa termeistä *survey, research, study, science, natural science*.

Tieteenalojen eroavuudet

Tekstilajina pamfletille on tunnus-omaista asioiden yksinkertaista-minen ja kärjistäminen. Kirjoittaja esittää ajankohtaisista ilmiöis-tä suoraan omia mielipiteitään ja kannanottojaan. Tätä lähestymis-tapaa kirjassa onkin kautta linjan hyödynnetty. Sanomiselle tulee näennäisesti suuri painoarvo.

Kirjoittajan omin asiantuntemus ponnistaa empiirisen perustutki-muksen ja soveltavan tutkimuksen rajapinnalta. Ollaan selvästi lä-hempänä luonnontieteitä kuin hu-manistisia tieteitä. Mutta unohtuu-ko tai jääkö liian vähälle huomiolle eri yliopistojen ja niissä edustettui-na olevien tutkimus- ja opetusalo-jen erilaisuus? Voidaanko olettaa kirjan suositusten toimivan kaikis-sa yliopistoissa tai edes yhdessä-kään, mikäli tämä on niin monitie-teinen kuin Helsingin yliopisto?

Heikki Ylikangas (2015) on esi-merkiksi esittänyt perustellus-ti omalta tutkimusalaltaan kysy-myksen ”Onko historian tutkimus tiedettä?”. Hän toteaa, että luon-nontieteissä toistettavain kokein voitaneen saavuttaa oikeaksi to-distettu tutkimustulos. Tämä ei kuitenkaan ole mahdollista his-torian tutkimuksessa: ”Tarkkoja-kin lähteitä, arkistoja ja kirjoituksia käyttäen ei päästä tiettyä tulkin-taa pitemmälle” ja on muistettava, että ”tulkinnat ja totuus ovat kak-si eri asiaa”. Tällä ei suinkaan tar-koiteta, että historian tutkimus olisi tarpeetonta.

Kauppi julistaa, että ”tieteessä ei tunneta piirikunnallisia eikä kan-sallisia sarjoja”, vaan kartutamme maailmanlaajuista tietopääomaa (s. 67). Painettujen tutkimusjulkai-sujen kohderyhmän muodostavat toiset tutkija ulkomailla (s. 68). Kui-

tenkin kansallisesti tärkeillä tutkimusaloilla niinkin yksinkertainen asia kuin keskeisen englanninkielisen terminologian puuttuminen, saattaa olla perimmäisin syy suomen kielellä julkaisemiseen.

Tuloksellisuuden mittaamiseen tarvittaneen eri tieteenaloilla erilaisia mittareita. Laboratorio-tieteissä tehdään ryhmitöinä sivumäärältään suppeita julkaisuja. Tutkijakohtaisesti päästään helposti pitkiin julkaisuluetteloihin. Tämä merkitsee välillisesti tutkimuksen sirpaloitumista. Ekologisissa tutkimuksissa empiiriset maastomittaukset vaativat aikaa ja humanistisissa tieteissä tutkimuksen tekeminen pohjaa edelleen yhden henkilön ponnisteluihin.

Miten voitaisiin nostaa kokonaisuuksia esittelevien tieteellis-teknisten käsikirjojen ja hakuteosten arvostusta? Synteesien vaikuttavuus on usein roimasti suurempi kuin alkuperäisjulkaisujen.

Tutkimus vai opetus edellä

Kirjaa lukiessa jää pitkään epäselväksi marssijärjestys – kumpi on ensin, muna vai kana – tutkimus ja tiede vai opetus. Näyttää siltä, että Kauppi painiskelee tämän dilemman kanssa koko kirjan ajan.

Lakitekstin sanajärjestyksen voisi olettaa heijastelevan asioiden tärkeysjärjestystä: "...yliopiston tehtävä on edistää vapaata tutkimusta sekä tieteellistä ja taiteellista sivistystä, antaa tutkimukseen perustuvaa ylintä opetusta sekä...". Aluksi näyttikin siltä, että Kauppi puoltaisi tätä järjestystä. Kun siis yliopisto-opetus perustuu uutta tietoa luovaan tutkimukseen, "tutkimus on yliopiston ydintointimintaa" (s. 53). Myös tutkimuksen tekemisestä luopuneita professoreita paheksutaan, koska he "ovat asettaneet työtehtävänsä väärään järjestykseen ja laiminlyöneet sen, mihin heidät on palkattu" (s. 63). Useassa kohdassa tutkimus ja opetus mainitaan tässä järjestyksessä (esim. s. 66 ja 94).

Toisaalla kirjassa tutkimus taas alistetaan opetukselle: "Hyvän koulutuksen antaminen on yliopis-

tojen ylin tarkoitus ja tätä tarkoitusta laadukas tutkimus palvelee" (s. 54).

Viimeisessä luvussa Kaupin viisiointi yksiselitteisesti kirkastaa järjestyksen: "Opetus on tärkeintä, ja tutkimusta tehdään ensi sijassa sen takia, että pystymme huolehtimaan ajanmukaisesta opetuksesta."[...] "Tiede pitää asettaa palvelemaan yliopisto-opetusta [...]" (s. 149).

Onkohan järjestyksellä kuitenkaan väliä? Molempia tarvitaan rintarinnan. Tutkimus ja tiede luovat uutta tietoa, joka dokumentoidaan ja asetetaan tiedeyhteisön arvioitavaksi tieteellisissä julkaisuissa. Tiedon leviäminen taas taataan tosiaikaisena opetuksena ja syntetisoivina tieteellis-teknisinä hakuteoksina.

Ihanteita, vaatimuksia

Kirjassa annetaan kova ja ehkä kyseenalaistettavakin vaatimus yliopistoille (s. 89): "jokaiselta laitokselta pitää vaatia, että maisteriopiskelijat saavat tutkintonsa valmiiksi ja pääsevät sen jälkeen työmarkkinoille kykyjää ja sivistystään vastaaviin asiallisiin työpaikkoihin".

Mutta eiväthän yliopisto-opiskelijat ole peruskoululaisia, ammattikoululaisia eivätkä edes ammattikorkeakoulujen opiskelijoita. Onhan yliopistoon voinut lipsahdella sellaisiakin nuoria, jotka eivät sittenkään kykene ryhdikkääseen itsenäiseen työskentelyyn. On hyväksyttävä se tosiasia, että kaikki eivät valmistu, jos kriteerit ovat yliopistollisen tiukat. Yliopisto kouluttaa tieteelliseen ajatteluun ja tiedonetsintään kykeneviä nuoria myös sellaisiin tehtäviin, joita ei edes ole ollut olemassa sinä ajan-kohtana, kun opiskelija on hyväksytty yliopistoon opiskelemaan. Ei yliopisto voi taata työpaikkoja. Vastuu omasta elämästään on myös maisterin tutkintoon tähtäällä opiskelijalla. Joillakin aloilla opiskelijat toisaalta työllistyvät "liian hyvin" jo opiskeluvaiheessa, eikä tutkinnon suorittamiseen enää löydy motivaatiota.

Ihmisiä sorvin ääressä

Kauppi toteaa kuin sivulauseena, että avustava henkilökunta on poistunut varttuneiden tutkijoiden tunteista, alaisuudesta ja toimitiloista (s. 92). Kaiken kaikkiaan tähän kiinnitetään muutoin ansiokkaassa ja monipuolisessa tarkastelussa riittämättömästi huomiota. Myöskään vuosikymmenten työllä aikaansaattujen ja tarkoituksenmukaisiksi varusteltujen kenttäasemien nykyistä hädänalaista tilaa ei juurikaan sivuta. Eräillä yliopistojen laitoksilla, kuten esim. metsätieteissä, on jo iät ja ajat ollut käytössä kesälukukausi, jossa opettaminen ja tutkimalla oppinen todellisessa ekologisessa ympäristössä (metsät, suot, tunturit) on koettu mielekkääksi. Menetelylle ja kenttäasemien tarjoamalle infrastruktuurille olisi toivonut tuntuustusta.

Tutkijat, opettajat, ja opiskelijat muodostavat yliopiston henkiset voimavarat, ja niiden kehittämiseen kirjassa paneudutaan. Hallinto- ja tutkimusapu onkin joko vähennetty tai etäännytetty parannusehdotusten tavoittamattomiin.

Visioiden ytimiä

Kirja ihannoii kriitikkömästi opintovuosien jaksoista 3 + 2 + 3. Tällä mallilla yliopistot tehtaillisivat kandidaatteja, maistereita ja broileritohtoreita. Vaikea nähdä, että malli, jossa laitos "valmistaa" tohtoreita (s. 50), olisi sopusoinnussa muualla kirjassa ylistetyn humboldtilaisuuden kanssa. Kirja haluaa myös raivata pääsykokeiden ahtaan portin ja välivuoden pois, kun siirrytään lukiosta yliopistoon. Miten portti avartuu, jollei samalla lisätä sisäänottomääriä?

Kirja visioi yliopisto-opettajille myös lisää (palkatonta?) työtä. Heidän tulisi järjestää kesäkursseja, joissa soveliaiksi katsottavat ulkomaalaiset pyrkijät poimittaisiin laitokseen kandidaatin opintoihin (s. 160). Ei vaikuta hyvältä idealta! Toisaalta seuraavalla sivulla sanotaan, että suomea tai ruotsia osaamattomat tulisi ottaa suoraan maisterin opintoihin. Näyttää siis

siltä, että valintamenettelyn ajatusmalli elää vielä.

Tutkimusrahoituksessa ehdotetaan rahoituksen hakemisesta ja tutkimussuunnitelmien laatimisesta luopumista; rahoitus myönnettäisiin suoraan aiempien näyttöjen perusteella. Miten tähän jo liikkeellä olevaan junaan nuoret tutkijat loistavine tutkimusideoineen pääsisivät hyppäämään?

Visiot eteenpäin

Kirjan teksti olisi hyötynyt hyvän kustannustoimittajan käsittelystä. Silloin ei ehkä olisi sanottu, että merkittäviä tutkimustuloksia, menetelmiä ja ajattelutapoja ”keksitään” (s. 119) tai että ”täsmällisten tutkimussuunnitelmien tekeminen on pahimmillaan valheellista” (s. 121) tai että ”suomalaisille jatko-opiskelijoille opetetaan fuskaamista” (s. 166). Toinen mahdollisuus olisi ollut luettaa käsikirjoitus jollakulla kollegalla. Olisi ehkä tullut korjattua väittämä, että 1860-luvun nälkävuosia aiheuttivat ”ilmastolliset syyt” (s. 23), kun todellisuudessa syynä olivat mittauksin osoitetut poikkeukselliset sääolosuhteet.

Kahden sivun mittaiset loppusanat on osoitettu pääministeri Juha Sipilälle. Tähän olisi pitänyt pusertaa kaikki yliopistolaitokseen kohdistuvat keskeiset parannusehdotukset. Ei pääministeri jouda lukemaan koko kirjaa. Ei hän ehtinyt lukaista Paavo Väyrysenkään kahta viimeistä kirjaa, ja Paavo oli kuitenkin tuolloin vielä puolueen jäsen.

Tätä kirjaa ei pitäisi vaieta kuoli-aaksi. Jokaisen yliopisto-organisaation kehittämisestä kiinnostuneen tulisi siihen tutustua. Harhakuviksi osoittautuvat visiot tulisi raa’asti ampua alas ja kehittälykelpoisia tulisi tuuppia eteenpäin.

Kirjallisuutta

Ylikangas, H. (2015) *Mitä on historia ja milaista sen tutkiminen*. Art House.

JUHANI PÄIVÄNEN

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston suomensäätieteen professori (emeritus).